

General-pukovnik  
PEKO DAPČEVIĆ

## *Razmatranja o ulozi armija u strategijskoj zamisli narodno- oslobodilačkog-revolucionarnog rata*

### *Uvodni referat*

Predmet i sadržaj rasprave organizator je, i u tematskom i u vremenskom pogledu, tačno naznačio, što smatram prednošću i jednim od preduslova uspješnog rada skupa i povezivanja njegovih rezultata sa rezultatima već održanih naučnih skupova (o beogradskoj i kninskoj operaciji), kao i onih skupova koji će se na sličnu tematiku održati (mostarska i sarajevska operacija), a osobito sa rezultatima skupa o završnim operacijama za konačno oslobođenje zemlje.

U pismu koje nam je načelnik Generalštaba JNA uputio uz poziv za ovaj skup najavljeno je da će se uskoro raspravljati i o operacijama za konačno oslobođenje zemlje. Otuda je, vjerujem, najprirodnije da se na ovom skupu prvenstveno govori o formiranju armija i zbivanjima s početka posljednje ratne godine, kada su i stvoreni ti strategijsko-operativni sastavi naše revolucionarne vojske, pokušavajući da doprinesemo u traženju i iznalaženju odgovora na sljedeća pitanja: (1) kakvi su bili vojno-politički i vojnostrategijski uslovi u kojima su stvorene armije; (2) kakva je bila vojno-politička i vojnostrategijska uloga armija u opštoj i strategijskoj zamisli narodnooslobodilačkog-revolucionarnog rata; (3) koje su to osobenosti strategijske upotrebe armija u završnom periodu rata; (4) koji su se problemi otvorili njihovim stvaranjem i kako su rješavani; te, naročito (5) koja su saznanja i iskustva danas, četiri decenije

nakon tih zbivanja, toliko vrijedna da ih treba upamtiti i znalački ugraditi u sadržaje naše savremene i osobene odbrambene teorije i prakse.

Raspravi o tim pitanjima u cjelini posvećujem ovo uvodno izlaganje. Smatram, međutim, potrebnim da prije toga podsjetim na neke istorijske činjenice iz razvoja Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije, koje su vremenski prethodile formiranju armija, a bez čijeg se poznavanja, kao izvorišta, ne može dovoljno valjano shvatiti ni suština tematike o armijama u strategijskoj koncepciji narodnooslobodilačkog rata.

Smjela i po značaju istorijska odluka vođstva Partije od 4. jula 1941. godine o otpočinjanju oružane borbe ostala bi vapajući poziv za juriš na nebo da već krajem te ratne godine nije počela da se stvara, a u toku 1942. je i stvorena revolucionarna armija novog tipa koja je sjedinjavala pozitivne osobine operativne i partizansko-teritorijalne vojske, kojom je usmjeravan, uporno i dosljedno razvijan i vođen naš revolucionarni rat. Pravo i odlučujuće sredstvo takvog rata mogla je biti samo tako organizovana i vojnički i politički izgrađena i osposobljena vojska koja se mogla uspješno nositi sa četiri okupatorske vojske i svim kvislinzima, stalno vodeći bojeve i operacije na sveukupnom jugoslovenskom ratištu protiv neuporedivo nadmoćnijih neprijateljevih vojnih snaga. Da nije bilo takve vojske, kao odlučujućeg oruđa naše revolucionarne strategije, Četvrti jul se ne bi, sa svim onim što nam predstavlja, danas slavio uz podsjećanje na sjaj pobjede koju smo pri koncu rata, u proljeće 1945. godine, izvojevali glavninom već savremene Jugoslovenske armije: sa četiri armije u sadejstvu šest korpusa i drugih snaga u pozadini fronta uspostavljenog krajem prethodne godine. Samo takva revolucionarna vojska mogla je ostvariti veličanstvene ciljeve koje je CK KPJ, istorijskog 4. jula, postavio pred naše narode i komuniste.

Veliki i sudbonosni strateški ciljevi narodnooslobodilačkog rata — likvidacija okupacije slamanjem okupatorskih snaga, uspostavljanje državne cjelovitosti i nezavisnosti zemlje, sprečavanje povratka na staro, odnosno obezbjeđivanje revolucionarnog društvenog preobražaja, učvršćivanje bratstva i jedinstva i izgradnja federacije — mogli su se postići samo snažnom vojskom i spregom vojne i političke strategije, što je pod Titovim rukovodstvom, uz punu podršku političkog i vojnog vrha, činjeno i učinjeno vizionarski.

Da bi se shvatila izuzetnost i složenost stvaranja Narodnooslobodilačke vojske, njen neprekidni razvoj i stalni uspon u periodu od 1941. do 1945. godine, kada su formirane i naše četiri armije, treba ukazati na neizmjereno velik značaj stvaranja naših prvih pro-

leterskih i udarnih brigada, krajem 1941. i do ljeta 1942. godine, kao »vojnih udarnih formacija naroda Jugoslavije pod rukovodstvom Komunističke partije«.<sup>1</sup> Upravo te snage su poslužile kao jezgro Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije i snažna udarna pesnica u izvođenju raznovrsnih borbenih dejstava i manevara. Njihovo stvaranje, kao rezultat našeg gledanja na kombinovani — manevarski rat, bilo je potrebno iz dva razloga: prvo, zato što nam je tok događaja pokazao da dotadašnja, u osnovi teritorijalno-partizanska organizacija naših oružanih snaga više nije dovoljna u novonastalim uslovima, i, drugo, zato što su već postignuti uspjesi u dotadašnjoj oružanoj borbi, u kojoj je, prirodno, bilo i padova, nametali potrebu za novom elastičnom i kompaktnijom organizacijom jedinica koje će biti u stanju da brzo i sve uspješnije prenose operacije i žarišta borbi iz jednog u drugi kraj zemlje.<sup>2</sup>

Formiranje našeg gledišta o ratnoj vještini i vođenju kombinovanog narodnooslobodilačkog rata u cjelini i provjera tih gledanja u ratnoj praksi umnogome su bili omogućeni zahvaljujući dejstvima naših brigada, koje su od samog stvaranja pokazale izvanrednu pokretljivost, ofanzivnost, dinamičnost, preduzimljivost i mnoga druga svojstva na kojima se izgrađivala svojevrсна taktika. Na toj postojanoj osnovici naša taktika se dalje razvijala, dopunjavala i stvarala, tako da se na njene temelje čvrsto i u cjelini oslanjala i naša strategija.

Jasno određivanje opštejugoslovenske uloge i obilježja brigada imalo je presudan politički i vojnički značaj za dalje vođenje rata i određivanje njegovog ukupnog smjera i oblika. Prije svega, one su rješavale vojne i političke zadatke opštejugoslovenskog značaja, na težištima jugoslovenskog ratišta. Tamo gdje su se one povremeno pojavljivale, tu je njihovo prisustvo i neposredno dejstvo imalo odlučujući značaj za dalji tok operacija i narodnooslobodilačkog pokreta u cjelini (na primjer, pohod grupe brigada u zapadnu Bosnu, razbijanje raznih neprijateljskih »ofanziva« i sl.). Ovdje treba imati u vidu i to da je okupator preduzeo sve mjere — od diobe Jugoslavije na posebne »države«, do stvaranja raznovrsnih vojnih kvis-

---

<sup>1</sup> Statut proleterskih narodnooslobodilačkih udarnih brigada, vidi: Josip Broz Tito, *Vojna djela*, drugo dopunjeno izdanje, Vojnoizdavački zavod, Beograd 1978, knj. I, str. 147.

<sup>2</sup> Maršal Tito je, u razgovoru sa starješinama Garde, povodom devetogodišnjice Prve proleterske brigade, pored ostalog, rekao: »Razmišljao sam o tome da ipak pristupimo formiranju jedinica koje će imati regularan vid, pa ma i sa malim brojem ljudstva. Kao operativnu jedinicu sa zadacima strategijskog karaktera, što se kasnije i pokazalo kao jedino pravilno rješenje, stvorili smo 1. proletersku brigadu kao jezgro za dalje stvaranje redovne armije.« (List »Gardist« br. 10. od 22. 12. 1950).

linških sastava — da bi spriječio jedinstvo akcije naših naroda i njihovih oružanih snaga koje su, zbog svog karaktera, često dejstvovala izolovano, po područjima i bez čvršće operativne veze. Prirodno je da smo se tome morali suprotstaviti po svaku cijenu, što je bilo moguće samo tako jakim sastavima kakve su bile grupe brigada i, kasnije, divizija.

Proces nastajanja tzv. regularnih jedinica u nas započeo je, dakle, formiranjem prvih proleterskih brigada. Ubrzo poslije toga, već početkom novembra 1942. godine, dolazi do stvaranja proleterskih i udarnih divizija i korpusa i oblikovanja Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije kao regularne operativne vojske, čime ona već tada sve više poprima oblik kombinovane vojne organizacije, sastavljene od operativnih i teritorijalno-partizanskih vojnih formacija. Formiranje krupnijih vojnih sastava, divizija i korpusa, bitno je uticalo na očuvanje strategijske inicijative oružanih snaga narodnooslobodilačkog pokreta na ukupnom jugoslovenskom ratištu. To je, bez sumnje, bilo jedno od najznačajnijih dostignuća u toku ukupne izgradnje oružanih snaga, jer stvaranjem tako jakih sastava vojne snage narodnooslobodilačkog pokreta, sem brojnih partizanskih odreda i razgranate mreže vojnopozadinskih organa, koji su dejstvovali na teritorijalnom osnovu, imaju i operativne jedinice, divizije i korpusa, kojima su se mogli brže i uspješnije ostvarivati sve složeniji vojno-politički ciljevi revolucionarnog rata. Time su stvoreni i uslovi za konačno uobličavanje Glavne operativne grupe divizija Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije, kao visokovrijedne i izvanredno pokretne strategijske grupacije pod neposrednom komandom Vrhovnog komandanta, čime su i obezbijeđivani uslovi za neprekidno održavanje inicijative na operativnoj i strategijskoj razini. To je bio najpokretljiviji i udarni dio oružanih snaga namijenjen za vođenje manevarskog rata i uspješno suprotstavljanje svim sastavima neprijatelja. Ovdje naročito naglašavam izuzetno velik značaj Glavne operativne grupe, koju Vrhovni štab ima već od juna 1942. godine, od početka onog veličanstvenog borbenog pohoda grupe proleterskih i udarnih brigada za Bosansku Krajinu. Ta operativna grupa je bila sposobna za vođenje sve složenijih bojeva i operacija, bilo da smo ih mi preduzimali ili nam ih je nametao neprijatelj, u veoma složenim uslovima vođenja revolucionarnog rata, a u sadejstvu sa ostalim snagama narodnooslobodilačkog pokreta. Bez toga sadejstva, odnosno rasprostranjenih i sinhronizovanih ukupnih dejstava naših oružanih snaga na čitavom jugoslovenskom ratištu, Grupa bi se izolovala, istopila i, najzad, usahnula i sagorjela u neravnopravnoj borbi.

Sastavljena od nekoliko proleterskih i udarnih brigada, a kasnije i divizija, Operativna grupa Vrhovnog štaba je, nesumnjivo, predstavljala veoma značajan činilac daljeg učvršćenja naših oružanih snaga, vođenja rata i njegovog krajnjeg ishoda. Ona je našem ratu obezbijedila izrazito manevarski karakter za koji se Vrhovni komandant od samog početka opredjelio. Njeno djelovanje je karakteristično po stalnim pokretima, kombinovanim i smjelim manevrima, kao i brzim prikupljanjem radi nanošenja udara i izvlačenja svojih snaga ispod udara krupnih neprijateljevih sastava. Najkraće rečeno, stalni pokreti i efikasna dejstva bili su način života i rada te izrazito manevarske grupe koja je, zahvaljujući tome, izvršavala sve složenije i krupnije operativne i operativno-strategijske zadatke. Njenim formiranjem stvoreni su uslovi za izvođenje složenijih oblika manevra i većih operacija, a u sadejstvu s drugim snagama oslobađanje prostranih teritorija širom naše zemlje. Konačno, Glavna operativna grupa Vrhovnog štaba u većem dijelu rata bila je stabilan oslonac drugim našim mnogobrojnim snagama, olakšavala im izvođenje borbenih dejstava i svojim primjerom ih podsticala na veću aktivnost.

Treba reći da je, pored Glavne operativne grupe Vrhovnog štaba, bilo i drugih operativnih grupa na raznim prostorima jedinstvenog jugoslovenskog ratišta. Njihova dejstva u Dalmaciji, Lici, Baniji, Makedoniji itd., bila su izvanredan operativni (borbeni) oslonac za dalje razgaranje revolucionarnog rata, ali i operativni oslonac dejstvima Glavne operativne grupe Vrhovnog štaba, na taj način što su za sebe vezivale veoma jake snage neprijatelja, čime su pokret, manevar i dejstvo ove grupe bili znatno olakšani. Razumije se da se ovom konstatacijom ne umanjuje strategijski značaj i uloga Glavne operativne grupe Vrhovnog štaba. Sve operativne grupe predstavljale su krupan — rješavajući korak u razvoju oružanih snaga narodnooslobodilačkog pokreta — korak na putu stvaranja operativno-strategijskih grupacija — armija.

Armije su, kao što je poznato, organizovane u periodu januar-maj 1945. godine. Prva, Druga i Treća armija formirane su 1. januara, a Četvrta armija 2. marta, da bi se 4. maja odlučilo o formiranju i Pete armije, kada su ukinuti i glavni štabovi.<sup>3</sup> Ovo se ne litiče samo kao činjenica, već prije svega radi sagledavanja uloge

---

<sup>3</sup> Arhiv Vojnoistorijskog instituta (Arhiv VII), k. 21, reg. br. 54-1-1; k. 25A, reg. br. 1-2; k. 242, reg. br. 5-3 i k. 291, reg. br. 5-2; k. 118, reg. br. 15/1/1. Inače, detalje u vezi s tim vidjeti: N. Anić, S. Joksimović, M. Gutić, *Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije*, Vojnoistorijski institut, Beograd 1982, str. 467—478.

koju je maršal Tito kao vrhovni komandant namijenio armijama u ostvarivanju strategijske koncepcije završnog čina našeg revolucionarnog rata.

Prilikom razmatranja uloge i značaja armija u strategijskoj koncepciji narodnooslobodilačkog rata i njihovog stvaranja početkom zadnje godine rata, treba imati u vidu slijedeće dvije činjenice:

1) Tito je, osloncem na oružane snage narodnooslobodilačkog pokreta i narod, postupno, odlučno i strpljivo ostvarivao vojnostrategijske i političke ciljeve narodnooslobodilačkog rata, da bi ih konačno i ostvario pobjedom nad okupatorom i domaćim izdajnicima, prisajedinjenjem većine krajeva naseljenih našim življem matici zemlji, stvaranjem jedinstvene državne zajednice dobrovoljno ujedinijenih, zbratimljenih i ravnopravnih naroda i narodnosti, i napokon, revolucionarnim činom koji je bio uvod u duboke društvene preobražaje. A upravo tim ciljevima služili su viši oblici vojnog organizovanja koji su započeli decembra 1941. godine formiranjem Prve proleterske i nastavljani tokom 1942. stvaranjem velikog broja brigada, operativnih grupa, divizija i korpusa Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije. Dakle, mnogo prije nego što je na velikim svjetskim frontovima nastupio strategijski preokret. Ova činjenica za nas ima najmanje dvostruko značenje:

*prvo*, narodnooslobodilački-revolucionarni rat — mada neodvojiv dio svjetskih zbivanja u okviru drugog svjetskog rata — bio je rezultat i izraz narodnooslobodilačkog i revolucionarnog pokreta porobljenih i obespravljenih naroda i proleterizovanih slojeva koje su, predvođene Komunističkom partijom Jugoslavije, vodile samostalnu narodnooslobodilačku borbu osvajajući i puteve društvenog preobražaja;

*drugo*, stvaranjem divizija i korpusa kao krupnih operativnih i operativno-strategijskih sastava, i to prije strategijskog preokreta na velikim frontovima, svjedoči o značajnom doprinosu naše oslobodilačke borbe tom preokretu. Otvarajući novo samostalno ratište, vezujući za sebe brojne okupatorske i kvislinške snage, narodnooslobodilački pokret je dao krupan doprinos borbi saveznika i ukupnoj pobjedi nad fašizmom.

2) Druga činjenica na koju ovdje podsjećam jeste da je Vrhovni komandant tako stasale revolucionarne vojske, stvarajući divizije, korpusa i, kasnije, armije, vrlo odlučno i praktično stavio do znanja čitavom svijetu da je narodnooslobodilački rat izašao iz sopstvene »ustaničke faze« i prerastao u viši i složeniji oblik rata koji otvara

najraznovrsnije mogućnosti odlučujućih sudara i rješavajućih operacija u jednom kombinovano-manevarskom ratu.

Na vojnostrategijskom planu formiranje armija ima upravo tu ulogu — da obezbijedi vođenje *rješavajućih bitaka* u završnim operacijama oslobođenja Jugoslavije. U toj vojnostrategijskoj povezanosti treba sagledavati događaje na našem ratištu još od operacija za oslobođenje juga Srbije i beogradske operacije, pa sve do strategijske operacije za konačno oslobođenje zemlje, koja je, nimalo slučajno, trajala do 15. maja 1945. godine (šest dana duže nego na ostalim svjetskim ratištima). Da bismo mogli shvatiti značaj i smisao nastojanja Vrhovnog komandanta da što prije — kada za to sazriju osnovni, opšti i posebni, vojno-politički i vojnostrategijski uslovi — stvori oružanu silu sposobnu za vođenje složenih rješavajućih operacija i bitaka, a time da shvatimo i ulogu armija i revolucionarne vojske u cjelini u strategijskoj zamisli narodnooslobodilačkog rata, moramo se vratiti nekim bitnim odrednicama ukupne oslobodilačke strategijske zamisli našeg revolucionarnog rata, o kojima je već napisano dosta studija.<sup>4</sup> U te temeljne odrednice, svakako, treba svrstati slijedeće: *prvo*, na jugoslovenskom prostoru voditi narodnooslobodilački — revolucionarni rat, a ne pokret otpora, dakle ne na bilo kojem nivou vojnih dejstava, već ravnopravno sa ostalim članicama antihitlerovske koalicije, stalno uzlaznom i primjerenom linijom razvoja vojske, i na taj način steći uslove i prava za učešće u opredjeljivanju buduće sudbine na vlastitim prostorima; *drugo*, pobjedu u ratu izvojevati vlastitim snagama, a u konačnom slamanju fašizma što više sadejstvovati saveznicima i dati svoj doprinos sveukupnoj savezničkoj pobjedi nad fašizmom; *treće*, stvoriti neophodne vojne i političke pretpostavke za prisajedinjavanje matici zemlji jugoslovenskih teritorija; *četvrto*, istovremeno sa oslobodilačkim ciljevima i kao njihov nerazdvojni dio, otvarati nove i sve primjerenije puteve društvenog preobražaja u našim jugoslovenskim uslovima; *peto*, u vođenju oslobodilačke borbe spriječiti bilo čije miješanje sa strane što bi moglo značiti skretanje sa osnovnog smje-

<sup>4</sup> Svakako da su najznačajnija izvorna djela Josipa Broza Tita (vidi J. B. Tito, *Vojna djela*, VIZ, Beograd 1956, knj. I i II), zatim Kardeljeva studija: *Politička i vojna strategija narodnooslobodilačkog ustanka i socijalističke revolucije u Jugoslaviji i Titova stvaralačka uloga u njenom koncipiranju i realizaciji*, »Komunist«, Beograd 1977. Brojne su i druge studije i monografije vojnoistorijskog i vojnoteorijskog karaktera iz pera naših vojnih stručnjaka. Izvanredan doprinos izgradnji vojne teorije NOR-a dao je i časopis »Vojno delo« koji već 36 godina pažljivo odabira, uređuje i objavljuje najvrijednije priloge iz te oblasti. Tu bih posebno istakao analizu general-pukovnika Koče Popovića: *Za pravilnu ocenu oslobodilačkog rata naroda Jugoslavije*, objavljenom u »Vojnom delu« br. 2/1949.

ra naših vizija budućeg društva, jer je političku strategiju rata i revolucionarnog preobražaja odredila Komunistička partija Jugoslavije.

Prirodno, sve te polazne osnove jedinstvene vojne i političke strategije, koje je objedinjavao i oblikovao Tito kao vrhovni komandant, djelovale su punom snagom, jer su bile ugrađene u sva naša ključna strategijska opredjeljenja i ciljeve, bez obzira da li je to bilo izričito utvrđeno u vidu strategijskih načela ili principa, ili su se pak, podrazumjevale u kontekstu cjelovitih revolucionarnih, političkih i vojnih ciljeva narodnooslobodilačkog rata i budućeg revolucionarnog preobražaja. Bez ovako shvaćenog jedinstva naše strategije ne bi bilo moguće valjano i potpuno shvatiti ni ulogu armija Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije u njoj.

Poslije ovih opštih, daljnja razmatranja usmjeriću na neka ključna pitanja vezana za stvaranje naših ratnih armija i njihove uloge u strategijskoj koncepciji narodnooslobodilačkog — revolucionarnog rata.

### *1. Vojno-politički i vojnostrategijski uslovi u kojima su stvarane armije*

Na svjetskim ratištima, a prije svega na našem, stekli su se brojni uslovi koji su logički doveli do stvaranja armija. Pomenuću samo neke, ali ih neću detaljnije obrazlagati, jer smatram da su oni, uglavnom, dobro poznati. Sve te uslove moguće je svrstati u dvije grupe uslova — spoljni i uslovi na domaćem ratištu.

*Na spoljnom planu* početkom 1945. godine započinju događaji najneposrednije vezani za pripreme i izvođenje krupnih bitaka koje znače završnicu drugog svjetskog rata. Uspjesi savezničkih snaga i na istoku i na zapadu bili su očigledni. I sa istoka i sa zapada oni su izbili na njemačku granicu, a sa juga i jugoistoka su se približavali njemačkoj teritoriji. Na azijskom i pacifičkom ratištu počele su neposredne pripreme za konačan obračun sa Japanom.

Crvena armija je na istočnom frontu povezala front od Kurlanije na sjeveru do Drave na jugu, usmjerena glavnim snagama ka Berlinu, a pomoćnim ka Beču. Zapadni saveznici su, poslije iskrcavanja u Normandiji, izbili na granicu Njemačke od Strazbura do Arhena i prodrli u Holandiju, a u Italiji su izbili u ravnicu Lombardije, otvorivši mogućnost daljeg napredovanja ka centralnoj Evropi i krajnjem sjeveru Balkana.

Njemačka i tada njen jedini stvarni saveznik Japan sve više su na izmaku snaga. Trpjeli su jedan za drugim vojne poraze na svim frontovima, osjećajući nedostatak i žive sile i svih materijalno-tehničkih sredstava.

Očito je bilo da je kraj rata na pomolu, te da samo treba izvesti sveobuhvatni završni udarac i protivnik će biti poražen. No, to ne znači da Njemačka, u to vrijeme, nije imala još snage i moći da se vrlo odlučno i odsudno brani, naročito na nekim frontovima.

Na domaćem ratištu se zbilo nekoliko veoma krupnih promjena i događaja koji su odgovarali našim nastojanjima da vlastitu oružanu silu, tada u najvećem naponu, dovedemo do najvišeg stepena organizacije i savremenosti. Razumije se, ti događaji su se zbili presudno pod uticajem našeg pokreta i naše narodnooslobodilačke borbe. Ističem ih kao uslove zato što smo, boreći se, pobjeđujući, stalno rasli i jačali tako i toliko da smo sami sebi stvorili neophodne pretpostavke za nove vrednosne skokove u jačanju vojne organizacije.

Krajem 1944. godine Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije je završila prvu etapu operacija za konačno oslobođenje zemlje. Beogradska operacija i događaji vezani za oslobođenje Srbije dali su značajan zamah pokretu. Masovni priliv novih boraca omogućio je popunu postojećih i stvaranje novih jedinica. U ranije izvedenim operacijama Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije je stekla opšte priznanje saveznika kao ravnopravni član antihitlerovske koalicije na evropskom ratištu i uspostavila jedinstveni strategijski front od Drave do Jadranskog mora.

Oslobođena je prostrana teritorija (Srbija, Makedonija, Vojvodina, Kosovo, Dalmacija, Crna Gora i znatan dio Hercegovine i Bosne). Ta teritorija je bila siguran oslonac za manevar snaga, njihovu popunu i odmor, razmještaj objekata i ustanova za dalje vođenje rata, itd.

U sastavu jedinica Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije našla se brojna nova ratna tehnika i ostala materijalno-tehnička sredstva. Tu, prije svega, imamo u vidu značajnu sovjetsku i anglo-američku vojnu pomoć<sup>5</sup> i plijen koji nam je ostao nakon uspješnog završetka nekoliko krupnih operacija (beogradska i kninska operacija, operacija u Makedoniji i na Kosovu, mostarska operacija i dr.).

Treba spomenuti i krupne rezultate koje smo postigli na polju političkog organizovanja novog društva iako je rat i dalje vrlo intenzivno trajao u velikom dijelu naše zemlje.

<sup>5</sup> Podatke o savezničkoj pomoći Narodnooslobodilačkoj vojsci Jugoslavije vidi: *Vojna enciklopedija*, drugo izdanje, tom IV, str. 138.

Dolaskom u Beograd Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije, Prezidijuma AVNOJ-a, Politbiroa CK KPJ i drugih rukovodstava narodnooslobodilačkog pokreta, stvoreni su povoljniji unutrašnji društveno-politički uslovi za daljnje narastanje Narodnooslobodilačke vojske i za pripremu i izvođenje završnih operacija za oslobođenje Jugoslavije. Može se reći da su sticajem svih tih okolnosti i prelaskom maršala Tita u Beograd, kao središte buduće nove države, odakle će dalje rukovoditi operacijama i komandovati Narodnooslobodilačkom vojskom, objektivno morala usahnuti sva špekulantska nagađanja o tome kuda će krenuti Jugoslavija i njeni narodi i narodnosti poslije rata i iz kojeg će, što je bilo vrlo izvjesno, izaći kao pobjednici. Ta nagađanja se odnose na spoljni činilac i unutrašnju kontrarevoluciju i kolebljive elemente. Ali za nas to nikada nije bilo sporno. Mi smo znali šta hoćemo i od prvog dana revolucionarnog rata tom određenom cilju smo dosledno, nepokolebljivo i uporno težili. Težili smo teritorijalnoj cjelovitosti, nezavisnosti, federaciji kao zajednici ravnopravnih naroda, društvenom preobražaju i slobodi naroda i narodnosti.

Ono što je naš revolucionarni rat činilo, a kasnije i učinilo tako velikim i izuzetnim — bez premca u drugom svjetskom ratu, bilo je to da su politička i vojna strategija bile jedinstvene. Jedna u drugoj tražile su i nalazile sve krupnija izvorišta i oslonac, vodeći ka jedinstvenom cilju. Vojni poduhvati, te stvaranje slobodnih teritorija od samog početka rata, bili su uslov za stvaranje narodne vlasti, i obratno — svaki korak na putu društvenog preobražaja i, naročito, krupni poduhvati kao Prvo i Drugo zasijedanje AVNOJ-a, stvarali su nove uslove za sve složenije vojne zahvate. Nije slučajno da su se zasijedanja AVNOJ-a — ti istorijski događaji odigrali na velikim slobodnim teritorijama, krajem 1942. godine, kada su nastale prve divizije i korpusi naše već stasale vojske, odnosno krajem 1943. godine, kada se već naziralo da rat možemo dobiti na bojnopolju, te da treba učiniti sve da ga ne izgubimo na konferencijama, za »zele-nim stolovima«. Zato je i bilo sasvim prirodno, kada je sredinom 1944. godine počela sigurno prelaziti strategijska inicijativa u ruke naše vojske, da su se politički i vojni vrh narodnooslobodilačkog pokreta prebacili na Vis; da je vrhovni komandant Tito, poslije velikog obavljenog posla sa Saveznicima u Italiji i sastanka sa Vinstonom Čerčilom u Napulju, avgusta 1944. godine, već narednog mjeseca doletio u Krajevu, tu dogovorio sadejstvo sa lijevim krilom Crvene armije (Treći ukrajinski front), a onda brzo otputovao u Moskvu da i tamo raspravi neka pitanja sovjetskog vrednovanja našeg doprinosa savezničkoj borbi u drugom svjetskom ratu. Sve to

je bila izuzetno mudra strategija, koju je bilo moguće tako voditi i korak po korak ostvarivati samo zahvaljujući tome što je vojna strana tih pitanja bila u našim rukama, što smo rat vodili na čitavoj teritoriji našeg ratišta i što smo krajem 1944. godine već oslobodili Beograd i veći dio zemlje.

Rijetko se može naći primjera u nekom revolucionarnom ratu u istoriji u kojem je, kao u našem, s jedne strane, tako izražena djelatna sprega revolucionarnih ciljeva i uvjerenje u mogućnost dubokih društvenih preobražaja u okviru narodnooslobodilačkog i revolucionarnog rata, i s druge strane, čvrste uvjerenosti naših boraca, pripadnika oslobodilačkog i revolucionarnog pokreta i najširih narodnih slojeva da će sve bitne tekovine oslobodilačke i revolucionarne borbe biti očuvane. Istovremeno, kako je u tom ratu bila jedan od osnovnih pokretača revolucionarnih slojeva, Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije (potkraj rata preimenovana u Jugoslovensku armiju) bila je oslonac i snažna potpora svih naših dalekosežnih strateških političkih zahvata koji su bili usmjereni na očuvanje tekovina revolucije i međunarodno razumijevanje nove Jugoslavije. Stvaranje armija kao krupnih vojnih formacija, i u tim uslovima i okolnostima naš krajnji domet organizacione izgradnje i ukрупnjavanja revolucionarne oružane sile, sem ostalog, služio je i tim strateškim političkim ciljevima i zahvatima.

Može se, dakle, zaključiti da su tada na spoljnjem i unutrašnjem vojnostrategijskom i političkom planu nastupili takvi uslovi koji su omogućili daljnje silovito narastanje Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije i njeno prerastanje u modernu jugoslovensku vojsku, a to je obilježeno, prije svega, stvaranjem naših armija kao krupnih strategijsko-operativnih grupacija.

## *2. Završni čin ostvarivanja naše koncepcije revolucionarne armije*

Stvaranje armije revolucionarnog obilježja u našoj opštoj strategijskoj zamisli, pod rukovodstvom Tita, je proces koji kao i svaki drugi, ima svoj početak i liniju razvoja koja stiže do vrhunca u nekoj od etapa na tom razvojnom putu. Izvorišta toga procesa svakako su oblici vojnog organizovanja u početnom periodu narodnooslobodilačkog rata. U tom periodu, kao što se zna, preovlađuju partizanski odredi kao najniži, ali istovremeno i trajni oblik vojnog organizovanja narodnooslobodilačkog pokreta.

U procesu izgradnje i jačanja revolucionarnih oružanih snaga, izražavajući opšti pogled partijskog i vojnog vrha, Vrhovni komandant ide planski od najnižih stepena vojnog organizovanja (partizanski odredi), ka višim (brigade, divizije, korpusi, operativne grupe), sve do stvaranja masovne operativne vojske koja u svom sastavu ima najkrupnije vojne sastave (armije), donekle po uzoru na evropske armije toga doba, sa svim osobenostima narodnooslobodilačke i revolucionarne vojske. Armije kao krupni strategijsko-operativni sastavi logičan su završetak toga procesa. Mada je odluka o njihovom stvaranju objavljena 1. januara 1945. godine, ideja za takvu odluku sazrela je znatno ranije.<sup>6</sup> U dokumentima se spominje tek decembra 1944. godine. U svakom slučaju, stvaranje armija je izuzetno značajan i ključni događaj u tom procesu. Ako pri tom ne bismo imali u vidu svestrano i duboko jedinstvo naše političke i vojne strategije, ne bismo mogli shvatiti ni značaj, niti krupnu ulogu armija u toj strategiji.

### *3. Vojno-politička i vojnostrategijska uloga armija u strategijskoj koncepciji narodnooslobodilačkog rata pod Titovim rukovodstvom*

Ovo je, bez sumnje, centralno pitanje teme o kojoj raspravljamo, pa smatram da to treba da predstavlja težište mojih razmatranja, bez obzira na to što to opredjeljenje neće biti sasvim odgovarajuće izraženo i u prostornom smislu. U stvari, tek će razmatranja na skupu kao cjelini dati odgovor na ovo pitanje. Kakav će taj odgovor biti, saznaćemo kada saberemo i svestrano sredimo, izučimo i uopštimo utiske sa ovih rasprava. Ja ću naznačiti samo neka pitanja i probleme koji mogu biti podsticajni za razmišljanja i raspravu u tom pravcu.

U razmatranju uloge armija u strategijskoj koncepciji narodnooslobodilačkog — revolucionarnog rata poći ću od načelnog odnosa politike i rata, a time i političke i vojne strategije, što je već odavno Klauzevic temeljito obrazložio, a mnogi drugi nebrojeno puta nakon njega na isti način ili uz neke izmjene ponovili. Kao što je poznato, suština tog načelnog opredjeljenja je u prvenstvu politike

---

<sup>6</sup> Pretpostavlja se da je to bilo kada je korpusna grupa, koja je početkom oktobra 1944. dobila zadatak da oslobodi Beograd u sadejstvu sa Crvenom armijom, dobila ime Prva armijska grupa.

nad ratom, a time i politike nad vojnom strategijom. U skladu sa takvim teorijskim polazištem, ulogu armija u narodnooslobodilačkom — revolucionarnom ratu moguće je podijeliti na njihovu vojno-političku i vojnostrategijsku ulogu.

Iako ni kod Klauzevica ta podvojenost političke i vojne strategije i prvenstvo politike nad ratom nije tako oštro izražena već se podrazumijeva i obrnuti odnos, ipak se radi o hijerarhijskom ustroju stvu toga odnosa. U našem slučaju jedinstvo političke i vojne strategije je očitije nego u bilo kojem ratu prije, pa se slobodno može tvrditi da se radi o dvije strane jedinstvenog procesa.

Opšta zamisao strategijske uloge armije i čini glavni razlog koji je doveo do njihovog formiranja, razumije se onda kada su za to stvoreni objektivni unutrašnji i spoljni politički i vojni uslovi. Stoga sve razloge koji su doveli do formiranja armija svrstavam u dvije grupe — vojnostrategijske i vojno-političke. Radi se o istovjetnim sadržajima, jer je, u stvari, formiranje armija i motivisano potrebom da se ostvare neki krupni vojno-politički i vojnostrategijski ciljevi rata, koji bi bez armija bili teško ostvarljivi.

#### *a) Neki vojno-politički razlozi koji su doveli do formiranja armija*

Brojni su vojno-politički razlozi koji su doveli do formiranja armija na početku 1945. godine. Svakako da je, ovom prilikom, nemoguće sve ni pomenuti, a posebno detaljnije obrazlagati. Stoga ću se zadržati samo na naznakama nekih, po mom sudu najbitnijih. Tu prije svega treba imati u vidu našu želju i nastojanje da svijetu i našim unutrašnjim neprijateljima, našim saveznicima i sopstvenom narodu pokažemo da smo u stanju da na svom ratištu tražimo ishod rata na vojnom planu osloncem na vlastite snage, razumije se, u njihovoj neposrednoj povezanosti sa narodom. Time se može pohvaliti veoma mali broj zemalja u Evropi.

Ovim se i može objasniti naše nastojanje da pred saveznicima pokažemo vlastite vojne mogućnosti i izraslost Narodnooslobodilačke vojske. Time im se jasno stavilo do znanja da smo u stanju sopstvenim snagama da izvedemo završne operacije za konačno oslobođenje zemlje i to po načelima krupnih operacija kakve su izvođene na kraju drugog svjetskog rata. Time je otpala i svaka potreba uplitanja saveznika u te operacije, osim po našoj želji i uz naš pristanak, što je svakako jedna od najkrupnijih političkih tekovina

našeg narodnooslobodilačkog rata. Upravo nam je to osiguralo izvanredan politički ugled i veliku slobodu političkog čina. Bez armija kao strategijsko-operativnih sastava to ne bismo bili u stanju da do kraja osiguramo.

Drugi vojno-politički razlog koji treba imati u vidu svakako je naša želja i saveznička potreba da se obezbijedi *operativna* veza našeg fronta sa savezničkim frontovima ne na bilo kojem i kakvom nivou nego odgovarajućim vojnim snagama, čime se u završnoj etapi rata faktički stiče položaj ravnopravnog člana savezničke koalicije, što će nakon završetka rata imati veoma pozitivne političke i međunarodne učinke.

Značajno je, takođe, bilo da se stvore neophodne vojne pretpostavke za *odbranu* tekovina revolucionarnog rata, ako se za tim ukazala potreba. Armije kao krupni strategijsko-operativni sastavi bile su, objektivno, jamac tih tekovina, ali i stvarna moć koju su morali uvažavati svi saveznici u svojim odnosima sa nama u završnoj etapi rata, a osobito u periodu izgradnje nove države.

### *b) Neki vojnostrategijski razlozi formiranja armija*

Krajem 1944. godine na prostoru Jugoslavije našlo se oko 450.000 njemačkih vojnika svrstanih u 26 divizija, odnosno sedam armijskih korpusa, spremnih i još uvijek sposobnih da se odlučno i krajnje uporno brane. Na takvu upornost odlučili su se još jedino na frontu prema Budimpešti, dok su u Italiji vodili elastičnu odbranu, a na centralnom evropskom vojištu očekivali da će na konačni rasplet događaja uticati suparništvo i suprotnosti među zapadnim i istočnim saveznicima. Uz tih 26 njemačkih, bilo je i 18 kvislinških divizija, sa oko 230.000 vojnika. Takve snage na našem ratištu, u ukupnom broju od 680.000 vojnika,<sup>7</sup> vojnički nije bilo moguće poraziti bez prethodnog ukрупnjavanja naših snaga i stvaranja armija.

Prvi put u toku narodnooslobodilačkog rata neprijatelj je prema nama i našim snagama uspostavio i organizovao strategijski front po svim načelima po kojima ga je uspostavio prema Crvenoj armiji i zapadnim saveznicima. Sve do tada mi se, faktički, krećemo unutar strategijskog fronta i primenjujemo prvenstveno manevar po unutrašnjim operativnim pravcima. Takav front nije bilo moguće

<sup>7</sup> Vidi: N. Anić, S. Joksimović, M. Gutić, *Isto*, str. 468.

probijati snagama koje su u pogledu organizovanja, združivanja i podrške na nižem nivou od armija kao strategijsko-operativnih sastava.

Na početku sam istakao kako je oružanu silu našeg pokreta u završnoj etapi rata trebalo dovesti na stepen organizacijske i svake druge osposobljenosti za vođenje rješavajućih operacija. U konkretnom slučaju i u datim uslovima, kada je uspostavljen strategijski front neprijatelja prema nama, to je značilo osposobiti se za proboj strategijskog fronta, za brzo slamanje neprijateljeve odbrane na cijeloj dubini strategijskog rasporeda, gonjenje, uništavanje i zarobljavanje što većeg broja njegovih snaga na našem ratištu. Zatim je trebalo što prije izbiti na zapadne granice zemlje i stvoriti vojne uslove za pripajanje krajeva koji su nam oduzeti Versajskim ugovorom, te Rimskim sporazumom od 1924. (Rijeka) između Musolinijeve talijanske vlade i kraljevske vlade Nikole Pašića. Bez armija, snažnih i savremenih, takve krupne političke i vojne ciljeve rata teško da bi bilo moguće ostvariti.

Potrebe reorganizacije strategijskog komandovanja na ratištu bezuslovno su nalagale smanjenje broja neposrednih veza Vrhovnog štaba prema potčinjenim komandama. To je bilo izvodljivo jedino ukрупnjavanjem snaga u okviru armija. U protivnom, morali bismo imati ranijih 18 korpusa, a to bi, po broju neposrednih veza na tom nivou, praktično, »ugušilo« strategijsko komandovanje.

Strategijski front nam je bio nametnut, što znači da ga nismo mogli izbjeći. A prostor na kojem nam je front bio nametnut bio je takav da se bez jakih i krupnih snaga, tehnički opremljenih, naoružanih i snažno podržanih, objektivno i nije moglo računati na uspjeh. Dejstva u ravnici i proboj fronta u tim uslovima bez armije kao krupne formacije, sa visokim stepenom združenosti rodova i službi, ne bi bili mogući.

Operativno sadejstvo sa saveznicima jedan je od brojnih vojno-strategijskih razloga koji su doveli do stvaranja armija. To sadejstvo sa saveznicima moglo je biti uspješno samo ako se uspostavi na istom ili približno istom nivou vojnih snaga. Izvjesno je da nismo mogli ostati na divizijama i korpusima kao najvišem stepenu vojnog organizovanja, a zahtijevati od saveznika da nam sadejstvuju snagama nivoa armija, grupa armija i frontova. Ujednačivanjem nivoa vojnog organizovanja ravnopravno, sigurno i uspješno smo povezali strategijska dejstva saveznika na istočnom i južноеvropskom frontu dejstvima vlastitih snaga istog strategijskog nivoa.

Svim tim vojnim razlozima koji su doveli do formiranja armija treba, svakako dodati i još jedan ne manje značajan, a to je da smo u to vrijeme raspolagali veoma brojnim snagama — oko 600.000 boraca, što nam je omogućilo da izvršimo tako krupne, organizacijske pripreme. Uz to, naš komandni kadar i uopšte cjelokupna vojna organizacija narodnooslobodilačkog — revolucionarnog rata bili su na takvom nivou da je daljnje ukрупnjavanje snaga bio prirodan i logičan nastavak stalnog toka jačanja u svim pravcima.

To su, kao što rekoh, samo neki vojno-politički i vojnostrategijski razlozi koji su uticali na našu odluku da formiramo armije. Ti razlozi, istovremeno, ocrtavaju političku i vojnu ulogu armija u strategijskoj zamisli narodnooslobodilačkog — revolucionarnog rata. Nadam se da ćemo u ovoj raspravi ukazati i na druge razloge.

#### *4. Neke karakteristike strategijske upotrebe armija u završnom periodu narodnooslobodilačkog rata*

Neću iscrpno obrazlagati način i osobenosti dejstava pojedinih armija u završnoj etapi narodnooslobodilačkog rata jer, to nije ni predmet ovih razmatranja. Međutim, potrebno je istaći da je način dejstva svake armije zavisio od mjesta — prostora, od zadataka i uloga koje su one imale svaka ponaosob i sve zajedno.

Na strategijsku upotrebu armija uticalo je više činilaca, ali su od presudnog značaja bili: poredak neprijatelja, bitna svojstva njegove strategijske odbrane na našem ratištu i, razumije se, politički i vojni cilj rata koji smo željeli da postignemo. Kao što sam već spomenuo, neprijatelj je bio odlučan u tome da odsudno brani strategijske pravce koji međuriječjem Drave i Save, centralnim dijelom zemlje i duž priobalnog i ostrvskog područja izvode ka prostoru Slovenije, jugoistočne Austrije i sjeverne Italije, i spriječi okruženje i uništenje svojih snaga na prostoru sjeverozapadnog dijela naše zemlje. Svoju odbranu je zato i organizovao u više uzastopnih pojaseva i odbrambenih uporišta, pri čemu su naseljena mjesta bila prostorni oslonci i uporišne tačke kao i važna čvorišta za manevar snagama u operativnim i taktičkim razmjerama (dubina preko 350 km). Osnovna ideja strategijske odbrane neprijatelja može se uprošćeno prikazati kao krajnja upornost odbrane u okviru datih uslova i mogućnosti, planskih i organizovanih prihvata i izvlačenja snaga,

te pružanja upornog uzastopnog otpora po dubini na svakom pojasu na operativnom nivou i na pregradnim položajima, u uporištima odbrane i naseljenim mjestima u taktičkim razmjerama na tom širokom prostoru.

Naša ideja opšteg nastupanja sastojala se u slijedećem: odgovarajućim načinom dejstva staviti pod udar cjelokupni borbeni poređak neprijatelja na čitavoj dubini njegovog strategijskog rasporeda, spriječavati mu manevar rezervama, plansko i pravovremeno izvlačenje i povlačenje, otežavati mu snabdijevanje i izvlačenje. Ovakav način dejstva prisilio je neprijatelja da oslabi snage na frontu — na 21. diviziju, dok je za osiguranje pozadine, zbog dejstva naših snaga na tom prostoru, morao da odvoji 23 divizije koje će mu stalno nedostajati za zaustavljanje proboja naših snaga sa fronta.

Osnovna ideja strategijskog manevra za upotrebu armija jeste *strategijsko okruženje* koje je trebalo ostvariti dubokim obuhvatom krilnih armija na strategijskom frontu. Završni manevar je strategijsko okruženje, uništenje ili zarobljavanje jake neprijateljeve grupacije, uključujući svakako i kvislinške snage na našem prostoru. Tim manevrom trebalo je onemogućiti organizovano izvlačenje tih snaga prema Austriji, te spriječiti eventualnu predaju zapadnim saveznicima. Takođe je trebalo uskladiti dejstva naših snaga sa dejstvima Crvene armije na sjevernom dijelu i to po prostoru i vremenu, a prije saveznika izbiti na sjeverozapadne granice naše zemlje, i na taj način ostvariti vojne, a i neke »preventivne« političke ciljeve narodnooslobodilačkog rata.

Strategijsko-operativna dejstva armija i korpusa odvijala su se i objedinjavala u vidu *kombinovanog oblika* oružane borbe. Mi smo se, vjerovatno u želji da svijetu i sebi ukažemo da smo sposobni da u svakom pogledu, pa i u pogledu načina dejstava, budemo ravnopravni saveznicima, često izjašnjavali da smo završnu etapu narodnooslobodilačkog rata ostvarili frontalnim oblikom oružane borbe. Nema sumnje da ta tvrdnja ima brojna potvrdna strategijska, pa i politička gledišta i značenja, jer sposobnost za vođenje frontalnih dejstava svjedoči o organizacijskoj, tehničkoj i operativnoj staslosti Jugoslovenske armije u *regularnu vojsku*, sličnu onima kakve susrećemo na kraju drugog svjetskog rata. I time je trebalo pokazati da smo mi u svemu prerasli »partizanski« period razvoja vojske i da smo po domašajima naših ukupnih zahvata odavno premašili sve

učinke i najjačeg pokreta otpora. Time smo faktički zavrijedili položaj zaraćene strane u drugom svjetskom ratu, što je imalo daleko-sjezne pozitivne političke i strategijske posljedice. Poznato je stalno i uporno nastojanje nekih uticajnih krugova i među našim ratnim saveznicima, da se što više i na duži period umanji naš doprinos sveukupnoj pobjedi nad fašizmom, a i naša ukupna organizovanost i snaga kao zaraćene strane. Može se samo pretpostaviti dokle bi to potcjenjivanje išlo da na kraju rata nismo stasali i za frontalna dejstva, odnosno za izvođenje krupnih frontalnih operacija savremenog oblika u svakom pogledu.

Ali, jedno su frontalna dejstva i frontalne operacije, a drugo je frontalni oblik oružane borbe. Ne, takvu strategijsku doktrinu mi nijesmo ni teorijski zagovarali, a još manje praktično provodili. Mada su nam armije bile združeni sastavi, ojačane i podržavane, naš ukupni materijalno-tehnički činilac rata, stanje ratne tehnike, pokretljivost, te cjelokupno dotadašnje ratno iskustvo i tradicije oslobodilačkog revolucionarnog rata nisu nam obezbjeđivali da do kraja uspješno riješimo dva krupna strategijska problema: (1) snagu udara koja će osigurati proboj strategijskog fronta jakim protiv jakih snaga, upad u slobodan operativni prostor, brzo korišćenje uspjeha i sprečavanje organizovane odbrane neprijatelja po dubini; (2) strategijsku pokretljivost koja je bila neophodna za ostvarivanje manevra na spoljnjim operacijskim pravcima, kako je inače izvođen strategijski manevar u završnoj etapi narodnooslobodilačkog — revolucionarnog rata.

Jedini način rješavanja ovih problema moglo je biti odgovarajuće strategijsko grupisanje i primjereni način strategijske upotrebe snaga. Naša velika pogodnost je bila u tome što smo u pozadini neprijatelja imali krupne snage (6 korpusa,<sup>8</sup> jednu operativnu zonu ranga korpusa i više desetina odreda) koje su, udarom iz pozadine, nodoknadile nedostatak podrške (tenkovske i uopšte vatrene), pokreta i udara. Razumije se ne u cjelosti, ali svakako dosta uspješno. To je našoj doktrini i strategiji davalo karakter *kombinovanja* dvije strategijske *komponente* oružanih snaga i njihovih dejstava — na frontu, gdje smo docnije imali težište grupisanja, i u pozadini neprijatelja. Te snage u pozadini, bez obzira na njihovu brojnost, organizovanost, opremljenost i osposobljenost, imale su i strategijski

---

<sup>8</sup> Naše divizije u pozadini neprijatelja bile su najmanje za dva, a u nekim slučajevima i preko tri puta manjeg brojnog stanja od divizija koje su ušle u sastav armija.

značaj. Mislim da je ovo dragocjeno iskustvo našeg narodnooslobodilačkog rata, koje ima veliki značaj i za našu savremenu doktrinu i strategiju oružane borbe. Nas ratnike raduje kada saznamo i vidimo da su ta iskustva ugrađena u našu savremenu vojnostrategijsku doktrinu i neka bitna sistemska rješenja organizovanja i upotrebe oružanih snaga u opštenarodnom odbrambenom ratu. Time se obezbjeđuje kontinuitet u razvoju naše strategijske misli i prakse, a na mlađe, poslijeratne kadrove, prenosi osobeno i bogato ratno iskustvo, uvijek dragocjeno izvorište novih saznanja i inspiracija.

## *5. Neke karakteristike armija kao strategijsko-operativnih sastava*

Riječ je, razumije se, o karakteristikama organizacijsko-formacijskog sastava armija. One su bile najviše strategijsko-operativne grupacije, uglavnom divizijskog sastava, namijenjene da djeluju na samostalnom strategijsko-operativnom pravcu. Upravo takvoj ulozi i zadatku trebalo je da odgovara i njihov organizacijsko-formacijski sastav. Njega karakteriše više obilježja, a ja ću ukazati samo na neka.

Divizije, uglavnom pješadijskog sastava uz neophodno združivanje ostalih rodova, bile su nosioci dejstava armije na taktičko-operativnom i taktičkom nivou. One su bile brigadnog sastava (3—4 pješadijske brigade). Najveći broj divizija u sastavu armija imale su svoju artiljerijsku brigadu, a druge artiljerijske divizione. Razumije se, divizije su imale i ostale jedinice rodova koje su im omogućavale izvjestan stepen samostalnosti dejstava i vatrenu podršku u nekim okolnostima. Kažem izvjestan stepen, budući da nije moglo biti govora o potpunoj samostalnosti kakvu imaju savremene divizije, jer je za tako nešto nijesmo raspolagali odgovarajućom ratnom tehnikom, naoružanjem i opremom. Iako su vatrene mogućnosti naših divizija bile nešto manje od mogućnosti odgovarajućih sovjetskih divizija, nepobitna je činjenica da su vatrene mogućnosti naše divizije stalno rasle i da je ona krajem rata, i zbog velikog plijena i značajne pomoći saveznika, stala rame uz rame sa odgovarajućim sastavima ostalih ratnih saveznika.

No, na žalost, ovo su samo iskazane vatrene mogućnosti, koje je ozbiljno ugrožavao dobro poznat i čest nedostatak municije. Bilo

je artiljerijskih brigada koje su u nekim periodima, upravo zbog ovog nedostatka, koristile oko 60 odsto svojih vatrenih mogućnosti.

U svom sastavu armija je, kao samostalne jedinice, imala: artiljerijske, tenkovske (samo Prva i Četvrta armija), inženjerijske i dopunske brigade i ostale prištapske i pozadinske jedinice i ustanove. Jedino je Prva armija imala i jednu konjičku brigadu u svom sastavu. Ukupno brojno stanje armije bilo je oko 100.000 ljudi, čime je naša armija po brojnosti dostigla armije ostalih saveznika (Prva armija je 11. aprila 1945. imala nešto preko 111.000 boraca i starješina).

Štabovi armija bili su razvijeni i odgovarali su zahtjevima tadašnjeg sistema komandovanja koji je za to vrijeme smatran savremenim, primjeren našem revolucionarnom ratu i tradiciji revolucionarne vojske.

Armije su bile najkrupnije strategijsko-operativne grupacije, u čiji su sastav ušli korpusi kao operativni sastavi. Ovdje treba naglasiti da su korpusi imali izvanredno značajnu ulogu u strategijskoj zamisli narodnooslobodilačkog rata, pa i u njenoj završnoj fazi, i to prvenstveno kao svojevrсна manevarska snaga u pozadini neprijatelja, iako se u osnovi radilo o teritorijalnoj komponenti oružane sile. Po mjeri prodiranja armija i pomjeranja fronta, korpusi su potčinjavani armijama ili su rasformirani, tako da ih je samo manji broj ostao do kraja rata.

Može se reći da je organizacijski sastav armije odražavao dostignuti stepen dotadašnje izgrađenosti Narodnooslobodilačke vojske, kao i naše ukupne vojnostrategijske potrebe i mogućnosti. No, i tada je taj sastav bio krajnje elastičan i, po potrebi, promenljiv shodno njihovom rasporedu i ulozi u završnim operacijama. Armije su dostigle visok stepen združivanja rodova i službi, što ih je činilo savremenim u punom smislu te riječi.

Početak 1945. godine je vrijeme kada se dovršava organizacijsko-formacijska izgradnja sva tri vida naših ratnih oružanih snaga: kopnene vojske, ratnog vazduhoplovstva i ratne mornarice. Ilustracije radi, navodim neke podatke o broju aviona i borbenih letova od 18. avgusta 1944. do 15. maja 1945. godine. U tom razdoblju imali smo 217 borbenih aviona, razumije se računam i one koji su u to vrijeme oboreni i uništeni. Ukupni učinak svih naših aviona iznosi 6.769 borbenih letova, što je, sticajem okolnosti, za jedno bez sumnje kasno organizovano ratno vazduhoplovstvo izuzetan uspjeh.<sup>9</sup>

---

<sup>9</sup> Vidi: N. Anić, S. Joksimović, M. Gutić, *Isto*, str. 501.

Kao što sam na početku istakao, u ovom uvodnom izlaganju samo sam naznačio nekoliko pitanja i problema koje treba imati u vidu pri razmatranju uloge armija u strategijskoj koncepciji narodnooslobodilačkog — revolucionarnog rata.

Na kraju želim da istaknem kako je bilo veoma značajnih aktivnosti vezanih za izgradnju armija o kojima nisam govorio. Tu, svakako, ne treba izgubiti iz vida slijedeće: (1) popunu i formiranje jedinica, odnosno armija i probleme koji su se s tim u vezi javljali; (2) obuku i osposobljavanje jedinica, štabova i komandi za pripremu, organizovanje i izvođenje borbenih dejstava; (3) osposobljavanje starješina praktično na bojištu; (4) probleme koji su se javljali u dejstvima naših snaga u ravnici, s obzirom na njihovu nedovoljnu opremljenost i pripremljenost za takvu vrstu dejstava; (5) probleme organizacije i ostvarivanja sadejstva sa saveznicima na krilima strategijskog fronta; (6) ostvarivanje jedinstvenog strategijskog komandovanja snagama na frontu i u pozadini neprijatelja; (7) osobenosti dejstava pojedinih armija i korpusa, a osobito načina pripreme i izvođenja armijskih operacija.

Ničim ne određujući unaprijed krajnji naučnoteorijski rezultat ovog skupa htio bih da na kraju izlaganja izrazim jedno svoje osjećanje. Nadam se da to učesnici neće shvatiti kao hvalospjev nama koji smo stvarali tu slavnu prošlost, a danas pokušavamo da što više ostavimo kao zavjet onima koji to naše revolucionarno djelo nastavljaju. To moje osjećanje odnosi se prvenstveno na ocjenu našeg rukovodećeg kadra u narodnooslobodilačkom ratu. Bio je to kadar visokih stvaralačkih i intelektualnih mogućnosti, ogromnog revolucionarnog iskustva — iz predratne revolucionarne borbe, iz rovova i sa bojišta Španije, iz našeg četvorogodišnjeg vojevanja protiv višestruko nadmoćnijeg neprijatelja. Mi smo, najzad, mogli pobjeđivati i pobjediti naizgled jačeg od sebe samo znanjem, umijećem, maštovitosti i intelektom, bez šablona i kanona. Upravo bih želio da kao jedan od utisaka sa ovog skupa ponese i taj — da ćemo i ubuduće uspješan ishod borbe morati tražiti ne u nadmoćnijoj tehnici već u nadmoćnijem čovjeku. Razumije se, nadmoćnost ljudskog faktora nije moguće više postići na bilo kom nivou materijalne opremljenosti oružanih snaga. Tek u dijalektičkoj povezanosti sa savremenom ratnom tehnikom čovjek može doći do punog i svestranog izražaja. Tada njegove stvaralačke mogućnosti imaju vrhunske dimenzije, koji ne znaju za prepreke. On nemoguće pretvara u moguće.

Neka, stoga, naš zavjet onima koji dalje izgrađuju borbenu moć naših oružanih snaga bude da razvijanju idejno-političke i moralne svijesti boraca i starješina, njihove psihofizičke i vojnostručne sposobnosti nikada ne prestanu pridavati najviši značaj. Te vrijednosti, zajedno sa bratstvom i jedinstvom i svim drugim temeljnim vrijednostima našeg revolucionarnog rata i socijalističkog društva, treba da se izražavaju u nepokolebljivom ljudskom činiocu kojeg nikakva sila ne može zaplašiti, a kamoli pobijediti.